

הוא נבילה, והוא "מטמא בגדים אבית הבליעה".

עופות שהם פסולים לקרבן, כגון –

הנרבע על ידי אדם, והמוקצה [הקצהו וייחדו לתקרובת עבודת כוכבים], והנעבד [השתחרר לו ועשאו עבודה זרה], והאתנן [שניתן לזונה בשכרה], ומחיר כלב [שהוחלף בתמורה לכלב], וטומטום, ואנדרוגינום –

אם הקדישן להיות קרבן העוף, ומלקן –

הרי אלו מטמאין בגדים אבית הבליעה.

שהיות וכל אלו פסולין להקרבה, מליקתן נבילה.

ונבלת עוף טהור מטמאת את האדם והבגדים שעליו – בשעה שבולע אותה בבית הבליעה.

רבי אליעזר אומר: עופות שהם טומטום ואנדרוגינום שהוקדשו ונמלקו – אין מטמאין בגדים אבית הבליעה, מפני שהם כשרים לקרבן.

שהיה רבי אליעזר אומר: כל מקום שנאמר "זכר" ו"נקיבה" – כגון בקרבן בהמה – רק בו אתה מוציא טומטום ואנדרוגינום מביניהם, משום שצריכים הם להיות זכר ודאי או נקיבה ודאי.

ואילו עוף, הואיל ולא נאמר בו "זכר" ו"נקבה" – אי אתה מוציא טומטום ואנדרוגינום מביניהם.

הרי למדת שאנדרוגינום בהמה פסול להקרבה, ומוכח שלא לכל אמר רבי אליעזר

שהאנדרוגינוס זכר הוא.

אמר רב נחמן בר יצחק: אף אנן נמו תנינא, שלרבי אליעזר, אנדרוגינוס פסול בבהמה להקרב למזבח:

שכך למדנו בברייתא: **רבי אליעזר אומר:**

הכלאים וטריפה ויוצא דופן טומטום א-ת9 **ואנדרוגינוס פסולים הם לגמרי, ולא קדושין, ולא מקדשין ומפרש לה ואזיל.**

ואמר פירש שמואל:

לא קדושין בתמורה. כלומר, לא מיבעיא שאם הקדישם אינם קדושים בקדושת הגוף, אלא רק בקדושת דמים בעלמא, כמי שהקדיש דקל וכמו המקדיש בעל מום. אלא אפילו אם המיר עליהם [שבבעל מום חל קדושה], הם אינם קדושים.

ולא מקדשין בעושה תמורה, שאם המיר את קדושתם בבהמה אחרת – אין תמורתם קודש.

ומסקינן: **שמע מינה,** שלרבי אליעזר אין אנדרוגינוס קדוש.

שנינו במשנה: **רבי אליעזר אומר חייבין עליו סקילה בזכר:**

תניא: אמר רבי: כשהלכתי ללמוד תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע, חברו עלי תלמידיו כתרנגולים של בית בוקיא [תרנגולים של אותו מקום בקיאים וחרפים הם, ואין מניחין תרנגול זר ביניהם], ולא הניחוני ללמוד אלא דבר אחד במשנתינו, והוא: **רבי אליעזר אומר: אנדרוגינוס – חייבין עליו סקילה בזכר.**

הדרן עלך הערל

פרק יש מותרות

מתניתין:

והיבם אינו מיבם אותן, אלא חולץ להן.

ב. ויש נשים שהן מותרות להנשא ליבמיהן.⁽²⁾

וזאת, אף על פי שהן היו אסורות לבעליהן!

ג. ויש נשים המותרות לאלו ולאלו, גם לבעליהן וגם ליבמיהן.

ד. ויש נשים האסורות לאלו ולאלו.

ומפרט התנא ארבע דוגמאות:

א. כהן גדול ואלמנה.

ב. כהן וחללה.

ג. ממזר וכשרה.

ד. כשר וממזרת.

ובכל אחת מהדוגמאות, יש שלוש מתוך ארבעת האפשרויות דלעיל.

א. מותרת לבעל ואסורה ליבמה.

ב. מותרת ליבמה ואסורה לבעלה.

ג. אסורה לזה ולזה.

לאחר ששנינו בפרקים הקודמים את דיני הנשים המותרות והאסורות לבעל וליבם, מביא התנא עתה, סיכום קצר של אותן ההלכות.

המשנה הראשונה מתחלקת לשלשה חלקים [וכך היא מחולקת בסדר המשניות, לשלש משניות]:

החלק הראשון, הוא סיכום בקיצור של דיני הנשים המותרות והאסורות מן התורה לבעל וליבם.

החלק השני, הוא סיכום בקיצור של דיני הנשים האסורות כ"שניות לעריות", מדיני סופרים, לבעל וליבם.

והחלק השלישי, הוא דיני הכתובה של הנשים האסורות מדברי סופרים.

בחלק הראשון – מחלק התנא את כל הנשים לארבע קבוצות.⁽¹⁾

א. יש נשים שהן מותרות לבעליהן, ואסורות ליבמיהן באיסור לאו.

1. "אסורות לבעליהן ומותרות ליבמיהן", להשמיענו חידוש, שאף על גב שמכח הבעל הן נופלות ליבום, אינן נאסרות על היבם למרות שהיו אסורות לבעל.

2. למרות שבעליהן חייבים להוציאן, וכיון שהן

1. כתבו התוספות, שכך הוא דרך התנא, לאחר שמפרש בהרחבה הלכות המסכתא, הוא חוזר ושונה אותן בלשון קצרה, כדי שיהיו מסודרים ביד הלומד, ושמורים בפה ובלב.

ועוד ביארו בשם ר"י, שנקט התנא את כל ההלכות האלה, משום ההלכה של הנשים

ד. ממזר שנשא⁽⁸⁾ ממזרת, המותרת למזר, ויש לו אח ישראל כשר האסור במזרת.

וכמו כן יש עוד אפשרויות שלא הוזכרו כאן, כגון חמש עשרה נשים עריות, שהן מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן, וכגון שהיה היבם פצוע דכא, שלא הוזכרו כאן.

כל אלו – מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן, היות שאין חייבי לאוין עולים ליבום אלא רק לחליצה.⁽⁹⁾

ואלו מותרות ליבמיהן ואסורות לבעליהן:

א. כהן גדול שקידש⁽¹⁰⁾ את האלמנה, האסורה לכהן גדול, ויש לו אח כהן הדיוט המותר באלמנה.

ואילו "המותרות לאלו ולאלו" – הן כל שאר הנשים.

אלו הן הנשים שמותרות לבעליהן, ואסורות ליבמיהן:

א. כהן הדיוט שנשא⁽³⁾ את האלמנה,⁽⁴⁾ שהיא מותרת לכהן הדיוט, ויש לו אח כהן גדול, שהאלמנה אסורה לו.

ב. חלל שנשא⁽⁵⁾ אשה כשירה, ונתחללה על ידי ביאתו, ויש לו אח כהן כשר האסור בחללה.⁽⁶⁾

ג. ישראל שנשא⁽⁷⁾ בת ישראל כשירה, ויש לו אח ממזר, האסור בכשירה.

"זר אצלה מעיקרא", שהרי מותר הוא לה. ולכן למדו שם שכל אשה כשירה, הנבעלת לחלל – נפסלת מדכתיב גבי כהן גדול הבא על האלמנה "ולא יחלל זרעו בעמיו", מקיש זרעו, שהוא חלל, לו [שהוא כהן גדול הבא על אשה הפסולה לו] –

מה הוא פוסל את אשתו האלמנה לכהונה, שהרי נתחללה בכיאת פסול לה, אף זרעו החלל מחלל אשה בכיאתו, ופוסלה לכהונה.

7. הוא הדין אפילו "קידש", ומה שנקט התנא "נשא" – ראה בהערות בתחילת הגמרא על משנה זו.

8. הוא הדין "קידש", והא דקתני "נשא", ראה בהערות בתחילת הגמרא על משנה זו.

9. ראה דברי רש"י בגמרא בעמוד זה בד"ה והא כוליה, ובהערה שם.

10. דוקא קידש, אבל נשאה ובא עליה, נתחללה על ידי ביאתו, ונאסרה אף לאחיו היבם.

אסורות להם אין בעליהן יכולים להקים מהן זרע לעצמם – אפילו הכי, אחיהם מייבמים אותן, ומעמידים להם זרע מהן בכך שמייבמים אותן, כשמתו בעליהן. ריטב"א.

3. הגמרא מפרשת למה אמר "נשא", שמשמע בעל, והרי אפילו אם רק קידשה הרי זו אסורה ליבמה, שהרי את האלמנה קידש.

4. הוא הדין אם נשאה כשהיא בתולה, שהרי נעשית אלמנה במיתתו, והגמרא מפרשת למה תני "אלמנה".

5. דוקא "נשא", שבא עליה וחיללה, אבל "קידש" לא.

6. רש"י כתב הטעם שהיא אסורה לכהן משנבעלה לחלל, משום דכתיב "ובת כהן כי תהיה לאיש זר – היא בתרומת הקדשים לא תאכל".

ותמהו עליו, הרי בגמרא לעיל סט א מבואר שאי אפשר ללמדו מהפסוק הזה, כיון שאינו

ואילו שאר כל (11) הנשים — מותרות לבעליהן וליבמיהן.

בחלק השני של המשנה, מביא התנא סיכום קצר של ההלכות הנוגעות לדין "שניות לעריות", שהן איסורי קירבה מדרבנן, שגזרו על הנשים שהן "שניות" בדרגת קירבתן לעריות, הנקראות "ראשונות".

וכגון אם אמו, שאסורה מדרבנן, כי היות ואמו אסורה עליו מן התורה בדרגת קירבה "ראשונה", גזרו על אם אמו שתהיה אסורה, מדרבנן, משום שהיא "שניה לערוה".

ואלו הן ההלכות של שניות לעריות, שאיסורן מדברי סופרים.

א. אם היתה האשה "שנייה" לבעל, ולא היתה שנייה ליבם (12) — הרי זו אסורה לבעל ומותרת ליבם.

ב. היתה האשה שנייה ליבם ולא שנייה לבעל — הרי זו אסורה ליבם, ומותרת לבעל.

היתה האשה שנייה לזה ולזה — הרי זו אסורה לזה ולזה.

ועתה מביא התנא את חלקה השלישי של המשנה, בהלכות "כתובה" של הנשים האסורות.

ב. כהן כשר שנשא חללה, שהיא אסורה לכהן, ויש לו אח חלל המותר בנשים הפסולות לכהונה.

ג. ישראל שנשא ממזרת, שהיא אסורה לישראל כשר, ויש לו אח ממזר המותר בממזרת.

ד. ממזר שנשא בת ישראל כשירה, שהיא אסורה לממזר, ויש לו אח ישראל כשר.

כל אלו — מותרות ליבמיהן ואסורות לבעליהן.

ואלו אסורות לאלו ואלו:

א. כהן גדול שנשא את האלמנה וחיללה —

ויש לו אח שאף הוא כהן גדול, האסור גם הוא באלמנה ובחללה —

או יש לו אח כהן הדיוט, האסור בחללה.

ב. כהן כשר שנשא חללה, הפסולה לכהן, ויש לו אח שאף הוא כהן כשר.

ג. ישראל כשר שנשא ממזרת, האסורה לישראל, ויש לו אח ישראל כשר.

ד. ממזר שנשא בת ישראל כשירה, האסורה לממזר, ויש לו אח שאף הוא ממזר.

כל אלו — אסורות לאלו ולאילו.

נשוי המת לאם אמו, שאינה קרובתו של היבם כלל.

13. וכמו ששנינו לעיל [כ א] איסור מצוה ואיסור קדושה — חולצת ולא מתייבמת. איסור מצוה: שניות מדברי סופרים.

11. בירושלמי אמרו, שאין כללו של רבי כלל גמור [לית כלליה דרבי כללין], שהרי יש כמה וכמה נשים נוספות שהן מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן, או אסורות לבעליהן ומותרות ליבמיהן.

12. כגון שהיו אחים מן האב ולא מן האם, והיה

היינו, לאכול את הפירות, או הרווחים של הנכסים, או לעשות בהם את השימוש הרגיל להעשות בהם.

כגון, אם יש לאשה קרקעות, הבעל זכאי באכילת פירותיהן. ואם יש לה הון, הרי הוא זכאי ברווחי ההון. ואם יש לה בגדים [שאינם בגדי לבוש שלה], הרי הוא זכאי ללבושם אפילו עד שיבלו הבגדים. ואם יש לה עבדים, הרי הוא זכאי להעבידם כדרך שמעבידים עבדים, למרות שהשימוש הממושך בהם גורם להכשתם.

חכמים תיקנו את הזכות של הבעל באכילת פירות של נכסי האשה, תמורת החיוב של הבעל לפדות את האשה מהשבי, אם ישבו אותה.

הסוג השני, הוא הרכוש שמכניסה האשה לבעלה, הוא "נכסי צאן ברזל".

רכוש זה [לפי רובם המכריע של הראשונים] – שייך לבעל עם נשואיה.

אלא, שבשעת הנישואין מעריכים את שוויו, והבעל מתחייב את עצמו בתורת חיוב כתובה, להחזיר את ערך הנכסים לפי השומה שלהם בשעת הנישואין, אם יגרשנה, או אם תתאלמן ממנו.

אך אינו חייב להחזיר את הרכוש עצמו [חוץ ממקרים מסויימים שבהם יכולה האשה לקבל כתשלום את הנכסים עצמן משום "שבח בית אביה".]

ב"כתובה" נכללים חובות וזכויות ממוניות שבין הבעל והאשה.

בכלל החובות של הבעל בכתובת אשתו –

לשלם לה מאתיים זוז [לבתולה, ומאה זוז לבעולה] אם ימות או אם יגרשנה.⁽¹⁴⁾

וכן, חובות שחייבוהו חכמים כ"תנאי כתובה".

לדוגמא: הבעל חייב לזון את אשתו ונחלקו תנאים אם החיוב הוא מן התורה או מדרבנן].

ותיקנו חכמים, שתהא אלמנתו ניונית מנכסיו ואף תדור בביתו, גם לאחר מותו, עד שתנשא לאיש אחר.

דבר זה הוא מ"תנאי הכתובה". ואף על פי שלא נכתב בכתובה חיוב זה – חייב בו הבעל, מתקנת חכמים.

ב"כתובה", נכלל גם הרכוש שמכניסה האשה לבעלה בעת נשואיה, ואת התחייבויות הבעל כלפיה – להחזרתם.

הרכוש של האשה הנישאת לבעלה – מתחלק לשני סוגים.

האחד הוא "נכסי מלוג".

זכותו של הבעל, היא לאכול את הפירות מכל נכסי האשה, בתורת "נכסי מלוג".

כ"מתנה" שנותן הבעל לאשתו לשם חיבה. ואינו נכלל בתוך ה"כתובה" שקנסו אותה, אלא הוא מוגדר כ"תוספת כתובה". ולכן גם במקום שגזרו

14. אך אם מוסיף הבעל לאשתו על החיוב הזה סכום נוסף, הרי על אף שהוא כותב את הסכום הנוסף בכתובה, כתוספת כתובה, זה נחשב

ויש לאשה זכות מיוחדת בנכסים הללו, שאם לא יפרע הבעל את התחייבותו להחזיר את הדמים, בשעה שיגרשנה [או אם ימות ולא יפרעו לה היורשים], שתוכל האשה לגבות את חובה מהנכסים הללו, **כאילו היו נכסים שלה**, ולא יוכלו בעלי חובות אחרים לגבותם.

וכל זה נכלל בתוך ענין ה"כתובה"!

ומבארת עתה המשנה, מהם דיני כתובתה של אשה האסורה על בעלה באיסור שניות, מדברי סופרים.

אין לה, ל"שנייה", הנישאת באיסור לקרוב שלה –

לא כתובה, אם גרשה או נתאלמנה ממנו, לפי שקנסוה חכמים על שנישאת באיסור.

וגם אין משלם לה את תמורת "נכסי צאן ברזל" שהכניסה לו.

ולא החזר פירות (15) נכסי מלוג שאכל בעת שהיתה נשואה תחתיו. (16)

ולא מזונות. (17)

ברזל שהתחייב לה בכתובה, כשיגרשנה בעלה או ימות, לפי שגם זכויותיה לקבל את הערך של צאן ברזל שהכניסה לו הוא מכלל הכתובה, וקנסו חכמים שתפסיד את כתובהה.

16. ובשאלה אם יכול הבעל לאכול פירות לכתחילה, נראה שנחלקו בזה הראשונים, ראה בחזון איש כאן, ובדברי הרב המגיה לריטב"א הערה 76.

17. כשהיה עמה בעיר, דבר פשוט הוא שאינו חייב לזון אותה, היות ואדרבה, חייב הוא להוציאה, כיון שאסור לו להשהותה תחתיו, ובציווי של "עמוד והוצא אותה מתחתך" הוא עומד, אם יזון אותה הרי הוא משהה אותה בכך תחתיו.

אלא, חידוש המשנה הוא, שאינו חייב במזונותיה אפילו בשעה שאינה שוהה תחתיו, בכגון שנסע למדינת הים קודם שגירשה, ולוותר אשתו כסף כדי לאכול.

שאלו היא היתה אשה כשירה, היה הבעל חייב לפרוע את חובותיה שלוותר בשביל מזונות. אולם כאן, שהיתה אשתו אסורה עליו באיסור "שנייה" – אין הוא צריך לשלם את

חכמים שתפסיד את הכתובה, כמו כאן, ב"שניות", אין היא מפסידה את "תוספת הכתובה". מאירי, על פי דברי הגמרא בסוף מסכת כתובות.

15. כי אף על פי שזה שתקנו חכמים ב"תנאי הכתובה" שיהא הבעל אוכל פירות מכל נכסי האשה כדין נכסי מלוג, הוא כתמורה לחיובו בפרקונה מהשבי, ואילו אשה זאת, האסורה עליו באיסור שניות, אין הוא חייב בפרקונה [לפי שלא נתחייב לפדותה אלא אם כן תשוב אליו ותהיה אשתו, וזאת, אסור לו להחזירה אליו, ולכן אינו חייב לפדותה מהשבי]. ואם כן, היה לנו לומר שיחזיר לה את ערך הפירות שאכל מנכסי מלוג. מכל מקום, היא מפסידה את הפירות שאכל מנכסיה, היות וזכות הבעל באכילת הפירות היא מ"תנאי כתובה", אף על פי שאינה נכתבת במפורש בכתובה.

ואשה זו, האסורה על בעלה מדברי סופרים, תיקנו חכמים שהיא תפסיד את זכויותיה מכח הכתובה, ולא בעלה.

ולכן, היא מאבדת את הפירות, למרות שאין לה את הזכות להפדות.

וכמו שלא תקבל את הערך של נכסי צאן

ולא נוטלת כשיוצאת ממנו את הבלאות [בלאי בגדים] שנותרו מבגדים שהכניסה לו

בתורת נכסי מלוג כשנישאת. שאף את אלו קנסוה חכמים שלא תגבה. (18)

חובותיה עבור מזונותיה.

אבל את המזונות המגיעים לה לאחר מיתתו, שאז הוא אינו נמצא בחיוב "עמוד והוצא" — יש לה! [שיטת רש"י].

והקשה רש"י: הרי שנינו במסכת כתובות [קז ב] שגם אשה כשירה, ולא רק אשה פסולה, אינה גובה את מזונותיה מבעלה, אם לותה ואכלה בשעה שהיה בעלה במדינת הים.

וכך שנינו שם: מי שהלך למדינת הים, ועמד אחד, ופירנס את אשתו — אמר רבי יוחנן בן זכאי, יפה אמר חנן: "הניח [אדם זה את] מעותיו על קרן הצבי!"

ותירץ רש"י, שיש לחלק בין מי שהלוה לאשה כסף לצורך מזונותיה, לבין מי שפירנס אשה במזונות.

כי אם עמד אחד ופירנס את האשה, ולא הלוה לה כלום, אלא עשה זאת מיזמתו, כדי למלאות את חיוב בעלה שהלך למדינת הים, אין למפרנס ממי לתבוע את כספו.

מן האשה אינו יכול לתבוע, כי הרי היא עצמה לא לותה ממנו, אלא הוא פירנסה, ביזמתו, במקום בעלה, עבור החיוב של בעלה, ולכן היא אינה חייבת לו כלום.

ומן הבעל אינו יכול לתבוע, שהרי הבעל לא ביקש ממנו לתת מזונות לאשתו במקומו.

הילכך, מצוה הוא שעשה, ואין לו ממי לגבות חובו.

אבל אם הלוה לאשה כסף בתורת הלוואה, יכול המלוה לתבוע את האשה לפרוע את ההלוואה, והאשה יכולה לתבוע את הבעל את פרעון הלוואתה.

ואין הבעל יכול לדחותה, ולומר שאינו צריך לפרוע את חובו כיון שהיא עצמה אינה צריכה לשלם את חובה, שהרי יכולה היא להתחמק

מתשלום החוב בטענה שאין לה כל רכוש משלה שתוכל לפרוע בו את חובה.

היות ויכולה היא לטעון, שהוא חייב עתה לאפשר לה לפרוע חובה עתה, כי שמא היא תתאלמן או תתגרש ממהו, ואז יהיה לה ממה לשלם לזה שלותה ממנו, ותהיה אז צריכה לשלם משלה. וכמו ששנינו באשה ועבד שהזיקו, שאין לניזק אפשרות לגבות מהם את נזקו היות ואין להם רכוש. אבל כשנתגרשה האשה או נשתחרר העבד, חייבין הם אז לשלם מרכושם.

18. נתבאר על פי דברי הערוך לנר, שפירש את דברי רש"י בבלאות שנותרו לאחר השימוש בנכסי מלוג, וכן משמע בתוספות פה א ד"ה בלאות.

ואולם, ראה מה שכתבו הרשב"א והריטב"א על דברי רש"י, וראה עוד בדברי הרב המגיה לריטב"א ציון 59.

והמאירי כתב, שלא מדובר בנטילתם של הבלאות עצמן שנותרו, שהם ודאי שייכים לאשה.

אלא, הקנס הוא, שאם עדיין יש לה בלאות ושחקים מבגדי נדונייתה שהכניסה לו בנכסי מלוג, הרי אע"פ שבלו מחמת תשמישו של בעל — אינו משלם פחתם, היות והשימוש בכגד ל"פרי" הוא נחשב, והוא זכותו של הבעל.

וכן פירשו בתוספות פה א ד"ה בלאות. ולדברי התוספות והמאירי נמצא, כי דין בלאות דין אחד הוא עם הפירות, ולהשמיענו באה המשנה, שאינו מחזיר פירות ואינו מחזיר "בלאות", כי אין לחייבו על פחת הבלאות היות והשימוש בבגדים נחשב כאכילת פירות. וראה היטב דברי התוספות שם, מה שהקשו על עצמם

ואולם, הולד שלה **בשר**. (19)

וכופין אותו להוציא את אשתו האסורה לו. (20)

במה דברים אמורים, שקנסו חכמים את האשה הנישאת באיסור כשנישואיה אסורים משום "שניות", שהוא איסור מדברי סופרים.

היות ודבר שאסרוהו חכמים, זקוק לחיזוק יותר מדברי תורה.

או משום שבמקום שהיא אסורה רק מדברי סופרים, היא זאת שמשדלת את הבעל שישאנה על אף האיסור [וכפי שיבואר ענין זה בגמרא], ולכן קנסו אותה שתפסיד כתובתה.

אבל, אם היו נשואיה אסורים מן התורה, לא הוצרכו חכמים לקונסה —

או משום שאין דברי תורה צריכים חיזוק.

או משום שבמקום אשר נשואיה אסורים מן התורה, הרי הבעל הוא שמשדל אותה להנשא לו, ולכן חייבוהו שיתן לה כתובה, על אף שלנשואי איסור לא היו חכמים מתקנים כתובה [ושני הטעמים הללו יבוארו בגמרא].

הילכך —

אלמנה הנישאת לכהן גדול, שאסורה היא לו באיסור תורה.

גרושה וחלוצה (21) הנישאות לכהן הדיוט.

ממזרת ונתינה הנישאות לישראל.

בת ישראל הנישאת לנתין וממזר.

כל אלו — **יש להן כתובה**.

וכן יש להן את שאר הדברים שקנסו בהן "שנייה", כמבואר בגמרא.

גמרא:

שנינו במשנה: אלו מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן — כהן הדיוט שנשא את האלמנה, ויש לו אח כהן גדול:

ומקשה הגמרא על לשון "נשא", שממנו משמע, כי המשנה אינה מדברת בכהן גדול שאירס אלמנה, אלא דוקא בכגון שנשא הכהן ההדיוט את האלמנה, ובעל אותה, ומת, ונפלה האלמנה אל אחיו, הכהן הגדול, כשהיא אסורה עליו הן באיסור אלמנה והן באיסור בעולה לכהן גדול —

מאי איריא דתני, מדוע נקט התנא בדבריו "כהן הדיוט שנשא אלמנה"? (22)

ביציאתה, שיוצא עליהם לעז, ובכל זאת לא חיישינן. ריטב"א.

21. חלוצה אינה אסורה אלא מדרבנן, ויתבאר בגמרא מדוע לא קנסוה.

22. כתבו התוספות שאין דרך הגמרא לדקדק בכגון זה, ודקדוק הגמרא כאן הוא משום שבמציעתא כתוב לשון "קידש".

מכח זה.

ולדבריהם, דין זה נוהג בכל אשה. אלא חידשה המשנה שהוא שנוהג אף ב"שניה", למרות שדין אכילת פירות הוא תחת פרקונה, ואת ה"שניה" אין הוא חייב לפדות!

19. ואפילו אינו מזוהם לכהונה. ריטב"א.

20. על אף שיש לה בנים, והם "מזדהמים"

אבל אם הכהן ההדיוט רק **קידש** את האלמנה [והיא היתה אלמנה מן האירוסין, ולא נבעלה לבעל הקודם], ומת, שאז היא אינה אסורה לכהן הגדול באיסור עשה של בעולה אלא רק בלא תעשה של אלמנה לכהן גדול בלבד, אז —

אתי עשה של יבום ודוחה את **לא תעשה** של אלמנה, ומותר לכהן הגדול לייבמה.

ולכן שנה התנא "נשא" דוקא, ולא שנה "קידש".

אי אפשר לומר כך!

והא כולה פירקין, הרי כל הדוגמאות האחרות שבמשנה, של נישואי כשר וחללה, (23) ממזר וכשירה, וממזרת וכשר, שגם בהן אומרת המשנה שהן "אסורות ליבמיהן" — רק **עשה** וכנגדו **לא תעשה, הוא!**

שכנגד העשה של יבום עומד רק לא תעשה בלבד, בלי צירוף של איסור עשה אל הלאו.

ובכל זאת, **לא אתי מצות עשה** של יבום ודחי **לא תעשה!** (24)

ולכן מביאה הגמרא תירוץ אחר:

ליתני "קידש", שהוא לשון אירוסין. שהרי גם בלשון זו אפשר לשנות: אלו מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן, כהן הדיוט שקידש אלמנה!?

שהרי אלמנתו של הכהן ההדיוט נאסרת לאחיו הכהן הגדול, גם אם התאלמנה לאחר שאירסה, כי אלמנה אסורה לכהן גדול, גם היא אלמנה מן האירוסין, אף שלא נבעלה!?

וכי תימא, שמא תאמר לתרץ, שלכך נקט התנא דוקא "נשא" הכהן ההדיוט את האלמנה, ומת, שאז נופלת לפני היבם הכהן הגדול, אלמנה מהנשואין שהיא גם בעולה, ורק אז היא אינה מתייבמת על ידי הכהן הגדול.

ונדייק כך: **טעמא דנשא** הכהן ההדיוט את האלמנה, ובא עליה, ונעשית בעולה על ידי נישואיו, ומת —

דאז **הוה ליה** היבמה אסורה לכהן הגדול, גם באיסור **עשה** של בעולה [כי אם בתולה בעמיו יקח אשה"], וגם באיסור לאו של **לא תעשה** של אלמנה [אלמנה וגרושה וחללה זונה, את אלה לא יקח].

ואין עשה דוחה עשה ולא תעשה.

23. כן פירש רש"י. אבל התוספות כתבו שאין כונת הגמרא על איסור חללה, לפי שיש בה גם איסור עשה של "קדושים תהיו", וכונת הגמרא היא על ממזר וממזרת.

והקשו הראשונים [עיין ריטב"א], הרי הגמרא לעיל חוזרת בה מהלימוד הזה. ולמסקנת הגמרא, הטעם הוא משום שגזרו חכמים לאסור את הביאה הראשונה, שיש בה קיום מצוה, בגלל הביאה השנייה, שאין בה מצוה, והיא כבר אינה

24. רש"י ביאר שאין עשה של יבום דוחה לא תעשה גרידא, מהלימוד של הגמרא לעיל בפרק שני [כ א]: "ועלתה יבמתו השערה", שאין תלמוד לומר "יבמתו" [שמילה זו מיותרת היא

משום מציעתא של משנתנו, ששנה בה התנא "ואלו מותרות ליבמיהן ואסורות לבעליהן: כהן גדול שקידש את האלמנה, ויש לו אח כהן הדיוט".

ושם, הרי צריך התנא לומר דוקא "קידש"! לפי שאם נשאה הכהן הגדול, ובא עליה, הרי עשאה חללה, והיא נעשית אסורה ליבמה.

ואם כן, יש לו לתנא לשנות ברישא "קידש", כדי שלא יטעו התלמידים לשנות גם במציעתא "נשא"?!²⁵

ומכח קושיה זו חוזרת בה הגמרא, ואומרת, שאין התנא צריך להרחיק לכת, ולשנות "נשא" ברישא משום המציעתא או משום הסיפא, אלא, משום ההלכה הסמוכה לה ברישא עצמה, היה לו לתנא לשנות "נשא", ולא "קידש".

אלא, לכך נקט התנא ברישא "נשא" — **משום "בת בוקתא"**.

בת אותה ה"בקתה". לשון של משל הוא, לדורים יחד בבקתה, שכולם נקראים "בני הבקתה". וכך גם במשנתנו, נשנו בה כמה קבוצות של הלכות, וההלכות שנמצאות באותה הקבוצה, קרויות, בלשון משל ומליצה — "בנות אותה הבקתה".

כלומר, שנה התנא ברישא "נשא", משום

התנא נקט "נשא" ולא "קידש" — **משום דקבעי למיתני**, שרצונו לשנות את האמור **בסיפא** —

ואלו אסורות לאלו ולאלו, **כהן גדול שנשא את האלמנה**, ויש לו אח כהן גדול או כהן הדיוט — אסורה אלמנתו של הכהן הגדול אפילו לאחיו שהוא כהן הדיוט, משום שעשאה הכהן הגדול חללה, כשבא עליה באיסור.

והרי בסיפא, מדובר **דוקא** אם **נשא** אותה הכהן הגדול, שרק אז היא אסורה לאחיו הכהן ההדיוט, היות **דשוייה** שעשאה חללה בביאתו.

אבל אם רק **קידש** הכהן הגדול את האלמנה, אך לא נשאה, ולא בא עליה, ומת — **שריא** ליה, מותרת אלמנתו לאחיו, הכהן ההדיוט.

ולפיכך **תנא נמי ברישא "נשא"**, ולא "קידש", כדי שלא יטעו התלמידים לשנות גם בסיפא "קידש".⁽²⁵⁾

ותמהה הגמרא על התירוק:

ואדתני, במקום ששנה התנא "נשא" ברישא, בענין "מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן", **משום הסיפא**, כדי לומר "ואלו אסורות לאלו ולאלו" —

ליתני, יש לו לתנא לשנות "קידש" ברישא —

מחמת הלימוד מן הכתוב ולא מגזירת חכמים. ויבוארו דבריו להלן בהערה בתחילת עמוד ב. ועיין אחיעזר חלק א סימן ד אות ג בהרחבה.

25. ריטב"א.

דוחה את איסור הלאו [וכן תמה רעק"א על דברי רש"י, וסיים: וצע"ג].

אכן, הקרן אורה מבאר שרש"י הוכיח מסוגיתנו, שהיא סוברת כמו ההוה אמינא שם, שהטעם לחייבי לאוין שאינם עולים ליבום, הוא

ההלכה השנויה בסמוך לה, ברישא של המשנה עצמה.

דקבעי למיתני ברישא, היות ורצה התנא לשנות בכלל "המותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן", גם את הדין של **חלל שנשא כשירה**, שהיא אסורה לאחיו היבם, שהוא כהן הכשר.

והוצרך כאן התנא לומר "נשא". כי **טעמא דנשא**, לכן היא נאסרת לאחיו הכשר, משום **דשווייה החלל לאשתו חללה**, על ידי ביאתו בה, ולכן היא נאסרת לאחיו שהוא כהן כשר. **אבל** אם **קידש** החלל בלבד, ולא בא עליה — **שריא ליה**, מותרת היא לאחיו היבם, שהרי עדיין כשירה היא לכהונה, כיון שלא נבעלה לחלל. **ומשום הכי, קתני נמי ברישא דרישא "נשא"**.

ועתה, באה הגמרא לדון בלשון נוספת באותה הלכה, ששינונו בה "ואלו מותרות לבעליהן ואסורות ליבמיהן: כהן הדיוט שנשא את האלמנה, ויש לו אח כהן גדול":

ומאי איריא דקתני, מדוע נקט התנא "כהן הדיוט שנשא את האלמנה"?

ליתני: כהן הדיוט שנשא את הבתולה,

וכשמת היא נעשית אלמנה. שאף זו בכלל "מותרת לבעלה ואסורה ליבמה" היא! ?

וכי תימא, שמא תאמר לתרץ, **שקסבר האי תנא** במשנתנו, שהיות ובשעת הנישואין לכהן ההדיוט, היא לא היתה אסורה אז על הכהן הגדול [היבם] באיסור אלמנה, שוב אין זה משנה אם נעשית אחר כך אלמנה, וסובר התנא הזה, ש"נישואין הראשונים" הם ה"מפילין" את היבמה ליבום.

כלומר, הנישואין שנשאה אחיו המת, הם סיבת הנפילה ליבום לפני היבם. כי מה שמייבמה היבם, הוא המשך לאישות המת. ואישות זו התהוותה בשעת נישואי האח המת.

והיות ובאותה שעה היא היתה מותרת ליבם, הכהן הגדול, שהרי עדיין בתולה היתה, לכן, כשימות הכהן ההדיוט, יכול אחיו, הכהן הגדול, לייבמה. (1)

אי אפשר לומר כן!

כי הרי שינונו במשנתנו, **חלל שנשא כשירה**, ויש לו אח כהן כשר, שהיא אינה מתייבמת משום שנתחללה על ידי ביאת החלל.

ולא אמרינן: נישואין הראשונים מפילין!

ועוד תמהו התוס', שלא מצינו נשואין מפילים אלא לחומרא, ולא לקולא!

ותירץ הריטב"א, שאין כונת הגמרא לומר שאכן למאן דאמר נישואים הראשונים מפילים, היא תהיה באמת מותרת, אלא הדברים נאמרו על דרך השלילה, שאפילו אם תעלה בדעתך לומר שנישואין הראשונים מפילים, וכיון שהיא היתה מותרת בשעת נישואין הראשונים, היא

1. הראשונים תמהים, הכיצד יתכן שתהיה מותרת אלמנה לכהן גדול מחמת נפילה ליבום מדין נישואין הראשונים מפילים! ?

וביותר תמהו על המשך הגמרא, האומרת שהיה שייך להתיר מחמת דין "נישואים הראשונים מפילים" אפילו חלל שנשא אשה, ומת, ונופלת האשה [שהתחללה בביאתו] לפני אחיו, שהוא כהן כשר!